

Jana Mali

MEDGENERACIJSKA DIMENZIJA DOLGOTRAJNE OSKRBE*

DOLGOTRAJNA OSKRBA

Po predvidevanjih bo do leta 2050 prvič v zgodovini število starejših v svetu preseгло število mladih. Vsaka deseta oseba je danes že stara 60 let ali starejša; do leta 2050 bo po napovedih Organizacije združenih narodov toliko star vsak peti človek, do leta 2150 pa vsak tretji.⁷⁰⁰ Napovedi za Evropsko unijo kažejo, da se bo delež starejših od 65 let z 18,2 % v letu 2013 povečal na 28,1 % do leta 2050. Projekcije Organizacije združenih narodov kažejo, da je Evropa trenutno in bo ostala do leta 2060 najstarejša celina na svetu, tudi če gledamo na »koeficient starostne odvisnosti starega prebivalstva« (to je razmerje prebivalstva v starosti

* Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa J5-4080 Oskrba starejših v skupnosti v Sloveniji, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

700 United Nations, 2009.

80 let in več do delovno sposobnega prebivalstva, 15–64 let). Razmerje odvisnosti starega prebivalstva naj bi se znova dvignilo na raven med 20 % in 25 % v Evropski uniji, medtem ko naj bi na drugih celinah ostalo pod 14 %, v Afriki pa naj bi doseglo najnižjo raven (1,8 %). Povečanje deleža starih nad 80 let je še posebej izrazito pričakovati na Japonskem, kjer naj bi se koeficient starostne odvisnosti starega prebivalstva do leta 2060 povečal na več kot 37 %.⁷⁰¹

Demografske spremembe, ki jih nekateri poimenujejo tudi demografski preplah ali cunami staranja, so v javnosti pogosto prikazane kot grožnja mlajšemu prebivalstvu, pa čeprav je daljšanje življenjske dobe kvečjemu dosežek naše civilizacije, saj v zgodovini človeštva tega pojava še nismo doživeli.⁷⁰² Poleg demografskih sprememb se je povečalo število ljudi s kroničnimi boleznimi, dolgotrajnimi psihološkimi, duševnimi in socialnimi stiskami, hendikepom in različnimi oslabeledostmi, zaradi katerih za samostojno življenje potrebujejo dolgotrajno pomoč ali podporo drugih. Število tistih, ki lahko pomagajo, torej delovno aktivnega prebivalstva, pa se je hkrati zmanjševalo. S tem se je razmerje med ljudmi, ki pomagajo, in tistimi, ki prejemajo pomoč, radikalno spremenilo; po eni strani se je povečalo tveganje ljudi, da ne bodo prejeli ustrezne pomoči in podpore, po drugi strani pa se je povečala obremenitev ljudi, ki pomagajo.⁷⁰³

Spremembe razmerja med prebivalstvom, ki potrebuje pomoč, in prebivalstvom, ki lahko pomaga, so po mnenju nekaterih tragične, vendar jih lahko razumemo tudi kot možnost za iskanje novih oblik sožitja in solidarnosti v družbi,⁷⁰⁴ zato bo dolgotrajna oskrba v prihodnosti ključna pri zagotavljanju družbene stabilnosti. Celoviti sistemi dolgotrajne oskrbe so bistveni za zadovoljevanje potreb starejših, zmanjšanje neprimerne odvisnosti od zdravstvenih storitev, zagotavljanje dostopne pomoči in oskrbe družinam in zagotavljanje aktivne vloge žensk v širši družbi.⁷⁰⁵ Dolgotrajno oskrbo v tem kontekstu lahko razumemo kot globalno temo, ki zadeva celotno človeštvo, ne glede na ureditev zdravstvene in socialne varnosti posameznih držav. Lahko jo razumemo tudi kot temo, ki presega do zdaj znane vzorce oskrbe in spodbuja iskanje novega sožitja med ljudmi ali odkriva že znane, a prezrte načine medsebojnega življenja.

Dolgotrajna oskrba je v času družbenih sprememb zadnjih let pridobila še dodatno vrednost. Čeprav velja, da so se nove družbene spremembe začele s finančno in ekonomsko krizo, se danes vse bolj zavedamo, da so razsežnosti teh

701 United Nations, 2015.

702 Mali, Social work with older people; Lymbery, *Social work with older people*; Wilson, *Understanding old age*.

703 Iaker et al., *Dolgotrajna oskrba*; Filipovič Hrast et al., *Oskrba starejših v skupnosti*; Billings et al., *Addressing long-term care as a system*.

704 Flaker et al., *Nastajanje dolgotrajne oskrbe*; Mali, *Dolgotrajna oskrba v Mestni občini Ljubljana*; Nies et al., *Long-term care in Europe*.

705 World health organization, 2015.

kriz širše. Na preizkušnji so medsebojni odnosi, predvsem pa čut do sočloveka, in postavljamo si temeljna vprašanja o sožitju.

Ljudi, ki bi na dolgi rok lahko zagotavljali pomoč, je čedalje manj, saj so potencialni pomočniki (sorodniki, prijatelji, sosedje) čedalje bolj vpeti v poklicno delo, energijo vlagajo v uspešno kariero in zanemarjajo pomen medčloveških odnosov. Pravzaprav tudi sami potrebujejo pomoč pri spoznanju, da je uspešno življenje le tisto, ki temelji na dobrih medsebojnih odnosih, sožitju, solidarnosti in sočutju do sočloveka. Sodoben način življenja, v katerem smo nenehno izpostavljeni različnim tveganjem,⁷⁰⁶ nas opominja, da lahko vsak hip tudi sami potrebujemo dolgotrajno pomoč drugih ljudi.

Čeprav je dolgotrajna oskrba nastala kot posledica zavedanja demografskih sprememb, razvoja medicine, ki podaljšuje življenje tudi hudo bolnim, to ni tema, ki bi zajela le stare ljudi. Potreba po dolgotrajni oskrbi se lahko pojavi v katerem koli starostnem obdobju in nepredvidoma (Gray in Birell⁷⁰⁷ jo prav zato raje poimenujeta »socialna oskrba odraslih«), zato je toliko bolj pomembno, da jo prepoznamo kot našo skupno temo.⁷⁰⁸ Razlike med ljudmi, ki jih družba določa s starostjo, spolom, barvo kože, gmotnim in družbenim položajem, versko ali idejno usmerjenostjo, socialno označenostjo in drugimi družbenimi dispozitivi, v dolgotrajni oskrbi izginjajo.

Dolgotrajna oskrba prinaša veliko novosti, ne le na ravni zagotavljanja socialne varnosti, temveč tudi kot povsem drugačna paradigma oskrbe, ki presega stare obrazce organiziranja oskrbe, načinov pristopa k človeški stiski, statusa uporabnikov in bistva procesov pomoči. Tradicionalna oskrba ranljivih skupin prebivalstva je razdeljena med različne sektorje, pri tem pa sta socialni in zdravstveni del ločena. Na tem izhodišču so postavljeni temelji socialnega in zdravstvenega varstva, financiranja oskrbe, zaposlovanja kadrov in izvajanja storitev. Z vzpostavljanjem novega stebra socialne varnosti in nove mreže storitev obstaja možnost ustvariti posebno polje dolgotrajne oskrbe, ki bo integrirano, saj ne bo več večinoma nesmiselne delitve na zdravstvene in socialne storitve, in bo omogočalo sinergije različnih strok v skupne strategije pomoči in solidarnosti.⁷⁰⁹

V tradicionalnem sistemu oskrbe je ponudba pomoči prav tako razdeljena, in sicer na neformalni sektor (sorodnike, sosedje, znance, prijatelje) in formalni sektor (ljudi, ki so zaposleni za izvajanje oskrbe). Ljudje imajo na voljo dvoje: da sami poskrbijo zase v domačem okolju ali da zanje poskrbi institucija. Črno-belo sliko oskrbe bo dolgotrajna oskrba obarvala s takšno ponudbo, da bo neformalni

706 Vickerstaff, Life course, youth, and old age; Nies et al., The emerging identity of long-term care systems in Europe.

707 Gray in Birell, *Transforming Adult Social Care*.

708 Kane in Kane, Long-term care.

709 Flaker et al., *Dolgotrajna oskrba*, str. 22.

sektor okrepila s ponudbo različnih oblik pomoči in podpore formalnega sektorja. Za kontinuirano pomoč in podporo bo priznala, da je vloga neformalnih oskrbovalcev enakovredna vlogi formalnih oskrbovalcev – seveda ne brez spremenjene delitve finančnih sredstev. Bistvena sprememba je, da sredstva za plačevanje storitev dolgotrajne oskrbe neposredno prejemajo uporabniki, in ne izvajalci, kot je to značilno za tradicionalni sistem.

Spremenjeno financiranje oskrbe zelo vpliva tudi na izvajanje oskrbe, saj uporabniki dobijo moč odločanja o načinu in slogu življenja, s strokovnjaki pa imajo partnerski odnos v procesu pomoči, torej niso od njihove moči in znanja odvisni in pasivni prejemniki pomoči. Storitve dolgotrajne oskrbe izhajajo iz potreb ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo in ki določajo njene standarde. V tradicionalnih praksah oskrbe pa so standarde storitev določale službe oziroma strokovnjaki v teh službah, to pa je le delno zadovoljevalo potrebe in nuje uporabnikov. Ljudje so bili deležni pomoči glede na ponudbo na trgu, ne glede na njihovo življenjsko situacijo. Pogosto so bili prisiljeni sprejeti določene storitve, čeprav jih niso potrebovali, zgolj zato, ker drugih ni bilo na voljo. Sistem dolgotrajne oskrbe odpravlja to pomanjkljivost in ponudbo storitev prilagaja potrebam ljudi, za te pa vemo, da se spreminjajo, zato je pričakovati, da bo dolgotrajna oskrba fleksibilen in nenehno spreminjajoč se sistem oskrbe. Utemeljiti ga bo treba na znanju in metodah, ki že zdaj ljudi, ki potrebujejo pomoč, zaznavajo kot aktivne soustvarjalce pomoči. Po vsej verjetnosti pa bo treba razviti še nove, pri tem pa bodo znanje in izkušnje ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, nepogrešljivi.

Ljudje bodo morali opustiti zdajšnjo vlogo uporabnikov (torej tistih, ki zgolj uporabljajo storitve) in se vživeti v vlogo soustvarjalcev storitev. Pri tem bodo pomembno vlogo imeli tudi strokovnjaki; opustiti bodo morali trdoživo skrbniško vlogo, ki je pokroviteljska, do ljudi nezaupljiva in lastniška. Prav strokovnjaki bodo morali omogočiti avtonomno uporabniško držo, ki bo izhajala iz pravic ljudi, da si oblikujejo oskrbo po lastni meri in s podporo strokovnjakov.

Pomembno je prepoznati, da je osrednje vodilo dolgotrajne oskrbe *pomoč človeku, ker je človek* in ker je ohranjanje njegovega dostojanstva pomembno za človeško skupnost, za obstoj človeštva. V tem kontekstu predstavlja medgeneracijsko sožitje način za krepitev skupnosti, v kateri njeni člani sami nadzorujejo in upravljajo svoja življenja in se s skupnimi močmi spopadajo s stiskami in težavami, ki jih doživljajo.

MEDGENERACIJSKO SOŽITJE

Medgeneracijsko sožitje je orodje, s katerim spodbujamo sprejemanje različnosti ljudi z manjšo osebno in družbeno močjo, da bi imeli v skupnosti svoje mesto vsi, ki si jo izberejo za svojo in ji želijo pripadati. Danes prepoznamo medgeneracijsko solidarnost tudi kot del države blaginje. Zdravstveno varstvo, pokojninsko varstvo in sistem dolgotrajne oskrbe so trije ključni sistemi, ki temeljijo na medgeneracijskih razmerjih. Demografske spremembe, zlasti podaljševanje življenjske dobe in upad rodnosti, vplivajo na prerazporeditev virov in vzdržnost omenjenih sistemov, zato številne države v Evropi in širše iščejo rešitve, kako ohraniti ukoreninjene sisteme zagotavljanja socialne varnosti tudi v prihodnje.

Razumevanje medgeneracijske solidarnosti se tradicionalno umešča na prikazovanje modelov socialne povezanosti in odnosov med ljudmi različnih generacij na dveh ravneh, in sicer na ravni odnosov med različnimi starostnimi skupinami v družbeni skupnosti (makro nivo) in na medgeneracijske odnose v družini (mikro nivo). Vsekakor je pomembno tudi razumevanje medgeneracijske solidarnosti na skupnostnem (mezo) nivoju, ki pa je žal deležno manjše pozornosti tako z vidika splošne kot raziskovalne pozornosti. V socialnem delu prav skupnostni vidik medgeneracijske solidarnosti razumemo kot ključno vezivo med mikro in makro nivojem kakor tudi bistveni element za vzpostavljanje in negovanje solidarnosti.⁷¹⁰

Ob čedalje močnejšem zavedanju povečevanja starejšega prebivalstva postajajo vprašanja solidarnosti in sožitja ljudi v sodobni družbi vse bolj aktualna. Zanimivo je, da smo šele s podaljševanjem življenjske dobe človeštva postali pozorni na vzpostavljanje in vzdrževanje solidarnosti, enega ključnih fenomenov človeške civilizacije. Ne glede na razloge, ki so nas pripeljali do zavedanja pomena medčloveške solidarnosti, je pomembno, da razvijamo različne oblike solidarnosti in z njimi skrbimo za obstoj naše civilizacije. Tematiziranje medgeneracijske solidarnosti je močno povezano tudi z zavedanjem medgeneracijskih procesov v družini.⁷¹¹ Družinsko življenje je prav gotovo pomembno za razvoj solidarnosti med ljudmi, saj je družina kot gnezdo, v katerem na osnovi medgeneracijskih odnosov posameznik dobi pomembna izhodišča za prakticiranje in negovanje solidarnosti med ljudmi. Toda spremembe, ki jim je izpostavljeno sodobno družinsko življenje, ovirajo tako pridobivanje medgeneracijskih izkušenj kot solidarnosti. Naj na tem mestu navedemo le nekatere: manjša rodnost, pogoste razveze, enostarševske družine. Medgeneracijsko sodelovanje v družini je bilo v

710 Mali, The role of social work in the epoch of intergenerational solidarity in society.

711 Prav tam, str. 114.

preteklosti temeljni način zagotavljanja vzajemne pomoči med generacijami in je bilo kot tako temelj medgeneracijske solidarnosti.⁷¹² Danes pa medgeneracijsko solidarnost prepoznamo tudi kot del države blaginje (socialne države), saj kot pravi Mandič,⁷¹³ je velik del programov usmerjen na prerazporejanje denarnih virov od delovno aktivnega k delovno neaktivnemu delu prebivalstva. Zdravstveno varstvo, pokojninsko varstvo in sistem dolgotrajne oskrbe so trije ključni sistemi, ki temeljijo na medgeneracijskih razmerjih. Demografske spremembe, zlasti podaljševanje življenjske dobe in upad rodnosti, vplivajo na prerazporeditev virov in na vzdržnost omenjenih sistemov, zato številne države v Evropi in širše iščejo rešitve, kako ohraniti ukoreninjene sisteme zagotavljanja socialne varnosti tudi v prihodnje.

Pojem medgeneracijska solidarnost se v zadnjem desetletju v socialni politiki zelo pogosto pojavlja. Dobesedno predstavlja vse zakonitosti solidarnosti, ki potekajo med različnimi generacijami. Na prvi pogled gre za dokaj jasen in razumljiv koncept, a ko ga skušamo pomensko analizirati, ugotovimo, da je sam po sebi protisloven. Zakaj?

Delitev generacij na mlado, srednjo in staro je zasnovana na delitvi življenja na tri obdobja. V prvi polovici 20. stoletja je bila takšna delitev zelo pogosta, saj je temeljila na razvrščanju ljudi v skupine, glede na njihovo delovno sposobnost: mladost je bila določena kot priprava na delo v okviru izobraževanja, srednja leta kot delovno aktivna doba življenja in starost kot čas upokojitve in delovne neangažiranosti.⁷¹⁴ Od konca 20. stoletja dalje postaja vse bolj prisotno razumevanje življenja, ki presega delovno (proizvodno in mezдно) konstruiranost življenja. Čeprav je dominantno razumevanje dela še vedno vezano na plačilo, mezdo (zato govorimo o mezdnem delu),⁷¹⁵ se čedalje bolj zavedamo tudi tistih dimenzij dela, ki niso vezane na plačilo. Tovrstno delo, imenujemo ga tudi delo v senci, si prav gotovo zasluži vsaj toliko pozornosti v razpravah o delitvi življenja na starostna obdobja kot mezdno delo. Služiti denar – z delom, ustvarjati dobiček – z delom, dokazovati produktivnost – z delom so v splošni percepciji kapitalistične miselnosti načini, kako zagotoviti sredstva za življenje. Preživetja v družbi pa ne zagotavljajo le sredstva, s katerimi kupujemo dobrine na trgu (torej denar), temveč tudi sredstva, s katerimi vzpostavljamo in negujemo dobre medsebojne odnose, zadovoljujemo potrebe po druženju, medčloveških stikih in medsebojnem sodelovanju. Vse to lahko uresničujemo le z delom, ki ni mezdno.

Na prehodu iz 20. v 21. stoletje smo se začeli zavedati, da na naše življenje vpliva veliko različnih dejavnikov in da je plačano delo le eden izmed njih.

712 Hlebec et al., *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*, str. 5.

713 Mandič, *Medgeneracijsko zavezništvo*, str. 144.

714 Kohli, *The World We Forgot*; Bengston et al., *The Lifecourse Perspective on Ageing*.

715 Flaker et al., *Dolgotrajna oskrba*.

Heinz⁷¹⁶ govori celo o dezinstucionalizaciji ali destandardizaciji življenja in življenjskih vzorcev. Nekoč stabilni življenjski vzorci, zasnovani na percepciji dela in delovne produktivnosti, ki so določali tri življenjska obdobja in tri generacije (mlado, srednjo in staro), so danes preteklost. Življenjska obdobja plačano delo sicer še vedno močno zaznamuje, ne pa dokončno in odločilno. Krize zadnjih let, ki rušijo stalnost zaposlitve in kontinuiranost poklicne kariere, nestabilnost preteklih življenjskih vzorcev le še povečujejo. Posameznik sam se odloča in nosi odgovornost za to, kako bo v svoje življenje vtkal delo, izobraževanje, poskrbel za reprodukcijo in ustvarjanje lastne družine, na kakšne načine bo zapolnil prosti čas. Tri življenjska obdobja, mladost, srednja leta in starost, ki so nekoč določala čas za izobraževanje, delo, reprodukcijo in prosti čas, danes ne ustrezajo več razmeram, v katerih živimo.⁷¹⁷

Delitev ljudi na različne generacije spodbuja razlike med posamezniki različnih starostnih skupin. Ne poudarja prednosti, priložnosti in izzivov, ki jih predstavlja življenje različnih starostnih obdobj. Lahko bi celo rekli, da ustvarja razmere, ki proizvajajo generacijske razlike, ki v času hitrega demografskega staranja prebivalstva niso pogodu starejši populaciji. Prav takšno razlikovanje med pripadniki različnih generacij ne more ustvariti sožitja. Poleg tega živimo v času, ko ni več pomembno, kateri generaciji pripadamo glede na kronološko starost. Pomembno je, da se razišče in v praksi uporablja različne oblike skupnega življenja, obstoja in sodelovanja.

Poudarjanje neenakosti med ljudmi je značilnost preteklih ravnanj, ki se danes kažejo kot neustrezna. Potrebujemo takšno družbo, ki omogoča sobivanje različnih ljudi, da lahko izbirajo lastne življenjske stile, ohranjajo svojo kulturo, razvijajo različna prepričanja, ne da bi imeli moč uničiti, poniževati ali izgnati tiste, ki se od njih razlikujejo. Le tako bomo lahko stopili stran od kulture sovraštva in izključevanja in ustvarili kulturo sprejemanja ali celo podpiranja različnosti, kjer ohranjanje človekovega dostojanstva ni odvisno od tega, kaj kdo ima, komu ali čemu pripada, kakšne so njene ali njegove korenine ali prepričanja, koliko je star in kateri generaciji pripada.

Hlebec et al.⁷¹⁸ povzemajo pregled medgeneracijskih modelov solidarnosti v svetu in v Sloveniji in opozarjajo, da zgolj iskanje povezovanja med družbenim (makro) in družinskim (mikro) nivojem ni dovolj. Vsekakor je pomembno tudi razumevanje medgeneracijske solidarnosti na skupnostnem (mezo) nivoju, ki pa je žal deležno manjše pozornosti tako z vidika splošne kot raziskovalne pozornosti. V socialnem delu prav skupnostni vidik medgeneracijske solidarnosti razumemo

716 Bengston et al., *The Lifecourse Perspective on Ageing*, str. 496.

717 Mali, *The role of social work in the epoch of intergenerational solidarity in society*, str. 117.

718 Hlebec et al., *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*.

kot ključno vezivo med mikro in makro nivojem kakor tudi bistveni element za vzpostavljanje in negovanje solidarnosti. Flaker⁷¹⁹ pravi celo, da pojem socialnega kar sam po sebi kliče po solidarnosti, saj vidi in sliši vse tiste, ki jih bodisi tradicija bodisi moderni način življenja odrija na rob in jim odreka besedo. Solidarnost je hkrati tudi ena najpomembnejših značilnosti socialnega dela, saj vprašanja solidarnosti razume in artikulira na način, ki je ljudem razumljiv, jim je blizu in jim omogoča, da prevzamejo usodo v svoje roke. Socialno delo prav zaradi načela solidarnosti ljudem omogoča, da spremenijo življenje na bolje, in to ne tako, da spremembe določajo drugi, ki imajo moč in upravljajo z življenji drugih. Socialno delo omogoča spremembe na način, ki moč podeljuje prav tistim z manj moči, ljudem v stiski in negotovosti, da pridobijo moč in dosežejo bistvene spremembe in izboljšave v življenju.

ZGODOVINSKA PERSPEKTIVA MEDGENERACIJSKE (NE) POVEZANOSTI V SLOVENIJI

Vprašanje medgeneracijske povezanosti je pri nas očitno tako pereče, da ga je država postavila v ospredje že s samim poimenovanjem strateškega dokumenta, ki ga je sprejela leta 2006, namreč Strategije varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva. V dokumentu⁷²⁰ je zapisano, da imajo v današnjih razmerah mlada, srednja in tretja generacija med seboj tako malo živih stikov, da pogosto druga druge niti ne poznajo, zato vladajo med njimi številni predsodki in stereotipna gledanja. Razpadanje medgeneracijske povezanosti lahko razumemo kot nenamerni odgovor na razvoj moderne družbe, ki je nastal kot stranski produkt industrializacije in urbanizacije slovenske družbe po drugi svetovni vojni. Način življenja v sodobni družbi, ki povečuje produktivnost, storilnost in lov za zaslužkom, zmanjšuje pomen medsebojnih odnosov med vsemi tremi generacijami. Mladi ljudje, ljudje srednje generacije in stari ljudje se le redko skupaj družijo pri delu, razvedrilu in drugih oblikah skupnega sodelovanja. Hiter razvoj znanosti in znanja na vseh področjih odrija izkušnje in modrost starih ljudi in s tem posredno zmanjšuje veljavo in položaj starosti. Po drugi strani pa tudi niso vzpostavljeni sistemi za medsebojno komunikacijo vseh treh generacij. Mladi ljudje pogosto niti nimajo možnosti za vzpostavitev komunikacije s starimi ljudmi, kadar pa ta možnost obstaja, med njimi komunikacija ne steče. Kljub mogočnemu napredku znanosti in tehnologije človek še vedno ostaja socialno bitje. Potrebuje stike in druženje z drugimi, prenašanje znanja in modrosti med generacijami. Trenutni medgeneracijski propad je lahko priložnost in možnost,

719 Flaker, *Direktno socialno delo*, str. 38.

720 MDDSZ, *Strategija varstva starejših do leta 2010*, str. 8.

da na področjih delovanja sodobnega človeštva poiščemo oblike za integrirano medgeneracijsko sodelovanje in skupno sožitje med vsemi generacijami.⁷²¹

Moderna družba je spremenila položaj starih ljudi. S pravico zavarovanja za čas upokojitve je starost postala institucionalizirana. Hojnik-Zupanc⁷²² pravi, da je to prva oblika uniformnega kategorialnega odzivanja sistema na potrebe starejše populacije, ki je poleg materialne osamosvojitve stare generacije povzročila tudi specifično obravnavo starih ljudi kot pripadnikov določene družbene skupine in kategorije. Reševanje materialne preskrbljenosti starejše populacije je neposredno vplivalo na odtujevanje generacij. Ni pa to bil edini dejavnik, ki je oblikoval prepad med generacijami.

Sodobna ekonomska tehnologija je oblikovala nova delovna mesta glede na potrebe in zmožnosti mladih ljudi. Z upokojevanjem starih ljudi so izginila tudi njihova delovna mesta. Nova vloga starih ljudi, vloga upokojencev, pa jim ni prinesla le ugodnosti v materialnem smislu, temveč tudi slabosti – izgubo do tedaj veljavnega in uglednega družbenega položaja.

Proces modernizacije je postopno zniževal status starim ljudem v družbi, na kar kaže tudi sodobna raba izraza »star«, ki ima pogosto slabšalen prizvok. Proces institucionalizacije je vplival na postopno izgubo spoštovanja do starih ljudi v družbi, saj je pospeševal nesamostojnost in odvisnost starih ljudi od družbe in s tem dodatno potrjeval njihovo neproduktivno vlogo v sodobni družbi.

Proces urbanizacije je v mesta privabil mlade ljudi in tam so zasedli novonastala delovna mesta. Sodobne delovne razmere in zahteve delodajalcev so onemogočale ohranitev tradicionalne družine. Z njenim razpadom pa je zastala tudi do takrat uveljavljena skrb družine za starega človeka. Družine staremu človeku niso več zmogle pomagati, po drugi strani pa so stari ljudje v družini izgubili položaj, s katerim so še izkazovali koristnost in pomembnost na stara leta (recimo z varovanjem otrok so si do tedaj zagotavljal status in ugled v družbi).⁷²³ Stari ljudje tako niso imeli več mesta v družini niti ne v delovnem okolju. Razvoj znanosti in izobraževanja je zmanjšal pomen izkušenj, znanja in modrosti starih ljudi.

Sovpadanje različnih procesov, ki smo jih omenili (modernizacija, urbanizacija, industrializacija, razvoj znanosti, razpad tradicionalne družine), je vplivalo na zmanjševanje vloge starih ljudi v družini in družbi. Temu sta sledila stigmatizacija starih ljudi v družbi in vsesplošno odrivanje starosti iz sodobnega načina življenja.⁷²⁴

Industrializacija je pomenila konec plačanega dela za številne ljudi, tudi za stare. Zato so podobni problemi kot v kapitalističnih državah nastali tudi pri nas.

721 Mali, The role of social work in the epoch of intergenerational solidarity in society.

722 Hojnik-Zupanc, *Samostojnost starega človeka v družbenoprostorskem kontekstu*, str. 45.

723 Mali, *Od hiralnic do domov za stare ljudi*.

724 Prav tam, str. 23.

Socializem je nastopil kot radikalna družbena moderna, vendar s poudarkom na industrializaciji in birokratski modernizaciji družbe za vsako ceno.⁷²⁵ Odnos do starih ljudi in do starosti je postal izrazito izkrivljen in popačen. Tako je na začetku 70. let prejšnjega stoletja Perat⁷²⁶ opozarjal na problem zapostavljanja starejše populacije in prepuščanje starejše generacije sami sebi. Različne stresne situacije, ki jih prinaša starost, po njegovem mnenju povečujejo občutljivost in ranljivost te populacije:

»V Sloveniji vse do danes skorajda nimamo institucije, ki bi se profesionalno ukvarjala z vprašanji priprave posameznikov na upokojitev in starost, to je s prevencijo težav, ki spremljajo upokojitev, kar pomeni izgubo avtoritete, ugleda, občutka koristnosti in veljave. Z eno besedo, odločba o upokojitvi pomeni obenem epitaf nekoristnosti.«⁷²⁷

Menil je, da družba težave, ki jih prinaša proces staranja in starosti, podcenjuje, zato ni nenavadno, da je število starih ljudi z duševnimi težavami vedno večje. Stari ljudje so pogosto nastanjeni v bolnišnicah in domovih za stare. Vzroki za težave starih ljudi niso v njih samih, ampak v družbi, ki jih zanemarja in odriva na stranski tir. Potrditev svoje teze je zasledil v raziskavi, ki so jo izvedli Bertog, Slight, Weining in Sorensen.⁷²⁸ Raziskovali so možgansko tkivo umrlih starih ljudi, pred smrtjo diagnosticiranih kot arteriosklerotičnih in dementnih, in ugotovili, da na možganskem tkivu ni bilo sprememb, ki bi jih lahko povzročile omenjene bolezni. Bolezenski znaki teh starih ljudi dejansko niso bili posledica omenjenih bolezni, temveč so bili odraz stresa in frustracij, ki so jih doživljali zaradi odrinjenega položaja v družbi.

V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja je na problem družbenega zapostavljanja starih ljudi opozarjal tudi Požarnik.⁷²⁹ Zavzemal se je za zavestno in aktivno spopadanje s problemi staranja, izboljšanje socialnih odnosov med ljudmi, opozarjal je na pomen psiholoških, socioloških, ekonomskih in političnih vplivov na procese staranja in starost samo ter se zavzemal predvsem za odpravljanje predsodkov do starih ljudi.

»Stari ljudje so danes hudo zapostavljeni. To kaže, da smo kot družba sicer ustvarili ljudem možnosti, da živijo dalj, nismo pa še dovolj močni in tenkočutni pri oblikovanju in razvijanju novih oblik življenja. Toda zavedati se moramo, da merilo neke družbe niso formalne spremembe, pač pa spremembe v ljudeh in v odnosih med njimi.«⁷³⁰

725 Ule, *Kriza industrijske moderne in novi individualizem*, str. 71.

726 Perat, *Socialni vidiki gerontologije*.

727 Prav tam, str. 28.

728 Prav tam.

729 Požarnik, *Umetnost staranja*.

730 Prav tam, str. 7.

Požarnik⁷³¹ je s konkretnimi ekonomskimi, splošnimi in specialnimi ukrepi načrtoval poti za reševanje problemov starejše populacije. Predlagal je ekonomske ukrepe, utemeljene na ustvarjanju dostojnega materialnega položaja starih ljudi; splošne ukrepe za ustvarjanje razmer, ki bi starim ljudem omogočile živeti polno življenje sredi družbenega dogajanja, ne pa ločeno od teh dogajanj; vlogo institucij za ustvarjanje razmer za zadovoljevanje specifičnih, zdravstvenih in socialnih potreb, ki bi temeljile na potrebah posameznikov.

»Nobena služba, nobena metoda, nobena vrsta institucije ne bo mogla zadovoljiti vseh zahtev zaradi izredno individualiziranih pogojev v procesu staranja. Individualizacija in velika pestrost v metodah in sredstvih je morda edino napotilo, ki ga lahko priporočamo. Sicer pa, priznajmo si, da si moramo koncepte še izoblikovati, kakor tudi osnovna izhodišča praktične gerontologije. Morali bi povezati vse zdravstvene domove in njihovo dispanzersko službo, centre za socialno delo, psihohigienske posvetovalnice, RK in druge množične organizacije, kakor tudi posamezne strokovnjake, v koordinirano dejavnost gerohigijene.«⁷³²

Specialne ukrepe je predlagal za tiste stare ljudi, ki niso več sposobni ali voljni skrbeti sami zase in za svoje vsakdanje potrebe, nimajo pa tudi sorodnikov, ki bi zanje lahko skrbeli. Za njih je predlagal ustanovitev bolnišnične zdravstvene službe in domov za stare. Glede slednjih ugotavlja, da so še zelo pod negativnim vplivom dediščine ubožnic in hiralnic, kar podpirajo tudi zelo slabe prostorske razmere. Ocenjuje, da v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v Sloveniji nad 80 % vseh domskih kapacitet ni dosegalo najskromnejših bivalnih razmer takratnega standarda.⁷³³ Za izboljšanje bivanjskih razmer je predlagal študije, s katerimi bi ugotavljali dejanske potrebe starih ljudi v domovih glede na njihovo starost. Le na podlagi tovrstnih študij bi lahko gradili ustrezne domove, v njih ustrezno organizirali delo in metode dela ter ne nazadnje tudi načrtovali takšno kadrovsko zasedbo, ki bi učinkovito odpravljala dotedanje pomanjkljivosti.

V istem obdobju je Townsend v Veliki Britaniji kljub drugačnemu zgodovinskemu razvoju domov za stare ugotavljal identične probleme. Opisal jih je v teoriji strukturalne odvisnosti in v njej jasno pokazal, da je socialna politika kapitalističnih držav postavila stare ljudi v položaj odvisnosti od drugih, jih potisnila v začaran krog revščine, za nemočne pa ustvarila poniževalne institucije in različne službe.⁷³⁴

731 Požarnik, *Umetnost staranja*.

732 Prav tam, str. 31.

733 Prav tam, str. 34.

734 Jamieson, *Theory and practice in social gerontology*, str. 15.

Lahko bi dejali, da se je družba na spremenjeni položaj starih ljudi odzvala s pomilovanjem. Zanja to niso bili le ogrožajoči posamezniki, temveč tisti, ki potrebujejo pomoč družbe in posameznikov v njej. V zvezi s tem Zaviršek⁷³⁵ navaja, da je obdobje moderne utemeljilo družbeno organizirano skrb za »ekonomsko nesposobne« ljudi z idejo, da mora država/družba vsakemu človeku, po načelu univerzalnosti, zagotoviti spodobno življenje. Paradoksalno pri vsem tem je to, da je družba skrb za ljudi organizirala tako, da jih je najprej razvrstila v skupine (stari, invalidni, hendikepirani), jim glede na definirano »motnjo« oziroma »primanjkljaj« ponudila pomoč po načelu univerzalnosti, dejansko pa jih je s tem kot posameznike izključila iz družbe in povsem razvrednotila. Omenjeni procesi vsekakor niso delovali v prid medgeneracijski povezanosti, bolj v prid medgeneracijskemu odtujevanju.

Tako kot je mlajša generacija dobila zatočišče v vrtcih, je tudi stara generacija dobila svoje mesto v institucijah – v domovih za stare. Omenjeni trend je bil značilen v Sloveniji v prvem povojnem obdobju, njegove posledice pa segajo v današnje dni, ko imamo v Sloveniji še vedno prevladujočo institucionalno oskrbo za stare ljudi. Pa vendar je potrebno omeniti, da so slovenski strokovnjaki za gerontologijo že v 60. letih prejšnjega stoletja poudarjali, da je potrebno razvijati takšne oblike skrbi za stare ljudi, ki bi jim omogočale čim daljše samostojno življenje v domačem okolju. Šele v zadnjih letih se počasi in postopoma razvijajo tudi nekatere druge oblike pomoči starim ljudem, ki nadomeščajo domsko varstvo (denimo pomoč na domu, dnevno varstvo, začasno varstvo). Pri tem je zanimivo, da so nosilci tovrstne skrbi pogosto prav domovi za stare. Tako imamo recimo dnevne centre v sklopu domov za stare, zaposleni iz domov pa izvajajo pomoč na domu.

Čeprav v Sloveniji institucionalna oskrba za stare ljudi prevladuje, pa je pomembno omeniti, da je v domovih za stare le 5 % starejših od 65 let, vsi ostali so doma, to pa je večina. Razvitih oblik pomoči v domačem okolju je malo, zato breme skrbi za starega človeka prevzemajo družine oziroma neformalni oskrbovalci. Večinoma so to sorodniki ali sosedje. V družini prevzemajo skrb za starše ženske, ki so še zaposlene ali že upokojene in zaradi svoje starosti in boleznih ne morejo več oskrbovati staršev. O oskrbi starega človeka tudi niso dovolj in ustrezno poučene, izčrpava pa jih tudi že sicer skrb za lastno družino ter zahteve in delovni čas redne zaposlitve.⁷³⁶ Takšna situacija pogosto vodi v konflikte med vsemi tremi generacijami in občutek nesmiselnosti življenja med njimi.

735 Zaviršek, *Hendikep kot kulturna travma*, str. 14.

736 Ramovš, *Kakovostna starost*.

IZZIVI ZA MEDGENERACIJSKO DIMENZIJO DOLGOTRAJNE OSKRBE

Ustvarjanje družbe, ki temelji na medgeneracijski solidarnosti, v dolgotrajni oskrbi razumemo kot priložnost za ustvarjanje drugačnih pogojev sožitja med ljudmi, kot so veljali doslej. Medgeneracijska solidarnost predstavlja spodbudo za ravnanje, ki ne temelji na spodbujanju stratifikacije družbe na skupine ljudi različnih starosti. Prikazovanje zastrašujočih demografskih sprememb in opozarjanje zgolj na staranje prebivalstva je namenjeno marginaliziranju starih ljudi in zmanjševanju njihove družbene vloge. Stari ljudje, pahnjeni na rob družbe zgolj zaradi starosti, brez moči, brezupno čakajo na pomoč srednje generacije. Srednja generacija pa se tako kot mlada boji starosti in staranja. Postarati se danes ne želi nihče. Le zakaj ni podaljševanje starosti dosežek civilizacije, v kateri živimo, katere del smo? Namesto da bi se starosti veselili, se je bojimo. Bojimo se starih ljudi. Starostno fobijo je treba preseči in dolgotrajna oskrba, ki spodbuja medgeneracijsko solidarnost, je dober odgovor za njeno preseganje. Medgeneracijska solidarnost lahko okrepi zavedanje, da je staranje proces, ki je skupen vsem ljudem in brez katerega je naše življenje nesmiselno, predvsem pa nepopolno in siromašno.

V tem kontekstu vstopa socialno delo na mikro nivo medgeneracijske solidarnosti, ki ga Hlebec et al.⁷³⁷ navajajo kot enega od modelov razumevanja medgeneracijske solidarnosti, tako imenovani model medgeneracijske družinske solidarnosti. Medgeneracijska solidarnost se kot pomembna oblika socialne opore pojavlja v primeru bolezni in spoprijemanja z boleznijo starejšega družinskega člana. V primeru bolezni so družinski člani glavni viri opore znotraj iste generacije, vedno bolj pa tudi med generacijami,⁷³⁸ saj predstavljajo medgeneracijske vezi 35 % celotnega opornega omrežja. Primerljive podatke navajajo tudi Štambuk et al.⁷³⁹ in opozarjajo, da so predvsem za invalidne osebe pomembni varovanje in krepitev družinskih vezi kakor tudi zagotavljanje kvalitetnih medsebojnih odnosov.

Socialno delo s starimi ljudmi prav v družinskem kontekstu opozarja na spremembe, ki jih starost družinskega člana prinaša v dinamiko družine. Starosti in starostnih sprememb ne izpostavi kot družinski problem, temveč kot izziv, na katerega se mora družina odzvati. Od življenjskega vzorca vsake družine in njenih reakcij na spremembe, kar starost vsekakor je, pa je odvisno, kako bo izziv sprejela. Socialni delavci družini pomagajo sprejeti starost kot izziv na specifičen način.⁷⁴⁰

737 Hlebec et al., *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*.

738 Pahor et al., *Social Support in the Case of Illnes*, str. 75, 76.

739 Štambuk et al., *Neke dimenzije života starih osoba s invaliditetom*.

740 Čačinovič Vogrinčič, *Socialno delo z družino*.

Naše življenje je nujno povezano s skupnostjo. Za socialno delo s starimi ljudmi na mezo ravni pa je pomembno, kako lahko v skupnosti okrepimo medgeneracijsko povezanost, kaj pri tem lahko storijo organizacije v skupnosti in kako lahko skupnost aktiviramo. Socialni delavec pomaga staremu človeku in njegovi družini dobiti pomoč različnih služb, ki so na voljo v njihovem okolju, in storitve koordinira. Na podlagi poznavanja potreb starih ljudi socialni delavec pripomore k razvijanju in povezovanju raznih služb in storitev.⁷⁴¹ V sodobnem pojmovanju medgeneracijske solidarnosti se skupnost najpogosteje omenja v kontekstu politik in skupnostnih storitev, predvsem kot področje za razvoj različnih oblik oskrbe starih ljudi. Pogosto spregledana pa je dimenzija skupnostnega izobraževanja kot enega od ključnih veznih elementov povezovanja vseh starostnih skupin v skupnosti. Prav tako socialna politika zanemari dimenzijo neformalne in neorganizirane (a zato prav nič manj pomembne) medgeneracijske solidarnosti, to so midsosedski odnosi, v okviru katerih prihaja do številnih medgeneracijskih stikov in povezav. Prav tako raziskovalci razumejo midsosedske medgeneracijske odnose zgolj kot oblike pomoči, ki jih sosedski odnosi zagotavljajo starejši populaciji. Če bi želeli celostno preučiti medgeneracijsko solidarnost v midsosedskih odnosih, bi morali temeljito analizirati različne izmenjave in oblike solidarnosti med predstavniki različnih generacij, ki sobivajo v skupnosti in imajo med seboj bolj ali manj tesne stike.

Pomembno je tudi prepoznavanje negativnih vplivov obstoječih oblik pomoči za stare ljudi v skupnosti. Obstajajo številne študije o negativnih elementih institucionalnega varstva na kvaliteto življenja starih ljudi. Prehod iz domačega okolja v institucionalno je izredno stresen.⁷⁴² Socialno delo ne sme prezreti tovrstnih ugotovitev, temveč iskati rešitve za odpravljanje omenjenih tegob. Štambuk⁷⁴³ predlaga tečaje za pripravo na odhod v dom in negovanje dobrih medčloveških odnosov v obdobju prilagajanja stanovalcev na življenje v instituciji. Mali⁷⁴⁴ zavzame bolj radikalno držo in predlaga proces dezinstitutionalizacije na področju oskrbe starih ljudi. **Če tudi v institucionalnem varstvu sledimo zadovoljevanju potreb stanovalcev, potem bi veljalo najprej velike institucije zmanjšati, spodbuditi reorganizacijo velikih domov v manjše bivalne enote ali celo razvoj novih bivalnih oblik za stare ljudi.** Proces dezinstitutionalizacije⁷⁴⁵ pri skrbi za stare ljudi daje možnosti za vnašanje sprememb, ki bi odgovarjale na

741 Mali, *Od hiralnic do domov za stare ljudi*, str. 65.

742 Mali, *Od hiralnic do domov za stare ljudi*; Štambuk, Procjena psihičkog stanja starijih osoba u domu umirovljenika skalom SCL-90-R.

743 Prav tam, str. 522.

744 Mali, *Deinstitutionalisation as a challenge for the development of community-based care for older people*.

745 Mali, *Dolgotrajna oskrba v Mestni občini Ljubljana*; Flaker et al., *Priprava izhodišč dezinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji*.

potrebe sedanje populacije starih ljudi in bodoče, z napovedanimi demografskimi spremembami še bolj številčne populacije starih ljudi. Obenem pa proces dezinstucionalizacije daje priložnost za spodbujanje in razvoj medgeneracijske solidarnosti, saj je skupnostno usmerjen proces, ki izvira iz resursov v skupnosti in oblikovanju pomoči po osebni meri ljudi.

V prihodnje je smiselno oskrbo za stare ljudi razvijati v dveh smereh: 1) razvijati skupnostne službe, ki bodo zagotavljale dolgotrajno kontinuirano pomoč v domačem okolju starega človeka, in obenem 2) zagotoviti potek dezinstucionalizacije v obstoječih ustanovah za stare ljudi, le da ta ne bi potekala do popolne izpraznitve ustanov, saj zaradi kompleksnosti in intenzivnosti oskrbe, ki jo narekujejo težave v starosti, pa tudi zaradi manj izkušenj z inovacijami na tem področju pri nas vsaj za zdaj potrebujemo tudi institucionalne namestitve.⁷⁴⁶

Cilj dezinstucionalizacije pri oskrbi starih ljudi je nadaljevati proces oskrbe, ki smo mu priča danes, in predvsem ukrepati tako, da starim ljudem omogočimo dostojno in dejavno življenje, da ostanejo vključeni v skupnost in da lahko ostanejo doma, ni pa glavni poudarek na preselitvah ljudi iz ustanov. Da bi ta cilj dosegli, si moramo zastaviti dva cilja: bistveno okrepiti skupnostno oskrbo in omejiti institucionalizacijo ob sočasnem spreminjanju oblik nastanitvene oskrbe starih ljudi. Za doseganje obeh ciljev je pomembno spremeniti dosedanje prakso strokovnega dela, in sicer tako, da okrepimo osebno načrtovanje, koordinirano oskrbo, vzpostavimo koncept vnaprejšnjega načrtovanja oskrbe, družinske pomočnike (mlajših generacij) za stare ljudi.

Sprememb v oskrbi so že deležni tako stari ljudje, ki živijo v institucijah, kot tisti, ki še živijo v domačem okolju. Stanovalci so v nekaterih domovih že doživeli preselitve z velikih oddelkov, ki so zagotavljali oskrbo 30–40 stanovalcem, v manjše bivalne enote, ki zagotavljajo oskrbo 15–20 stanovalcem. Z zmanjšanjem kapacitet se uvaja tudi drugačen, socialno usmerjen koncept oskrbe. Stari ljudje, ki živijo v domačem okolju, v domovih lahko obiskujejo dnevno varstvo ali preživijo v domu le določen čas, in sicer v t. i. začasnem varstvu. Spremembe, ki jih zaznavamo v obdobju zadnjih petih let, kažejo, da domovi v nekaterih lokalnih okoljih postajajo centri za zagotavljanje celostne oskrbe starih ljudi. Z zagotavljanjem oskrbe za stare ljudi, ki živijo v domači oskrbi, domovi za stare brišejo ločnico med skupnostno in institucionalno oskrbo. Razširjajo koncept skupnostne oskrbe z razvijanjem oblik oskrbe za stare ljudi, ki ne živijo v domu, in približujejo skupnostni način življenja institucionalnemu okolju.

V nadaljevanju predstavljamo oba poteka dezinstucionalizacije ločeno, zaradi večje preglednosti procesov, sicer pa ne gre za tako ločeni področji, saj se današnja institucionalna in skupnostna oskrba starih ljudi močno prepletata.

746 Prav tam, str. 145–147.

1. Razvoj skupnostne oskrbe – nadgradnja in razvoj
 - razvijanje storitev oskrbe na domu (socialna in zdravstvena oskrba na domu v večjem obsegu – časovno in po ponudbi storitev, za specifične skupine uporabnikov, npr. ljudi z demenco, kot paliativno oskrbo, boljša pokritost storitev na ruralnih območjih),
 - mobilne in terenske službe visoko strokovnih storitev,
 - stanovanjske prilagoditve, ki omogočajo življenje starih ljudi v domačem okolju (pripomočki, renoviranje, informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT), video- in elektronski nadzor, varnostne naprave, varnostni pripomočki, sredstva, prilagoditev stanovanja potrebam uporabnika ipd.),
 - pomoč na daljavo (klicni centri, ki organizirajo konkretno pomoč staremu človeku; primer rdečega gumba pri nas, ki ga velja nadgraditi z IKT),
 - dnevni centri (dnevno varstvo, nočno varstvo, aktivnosti, izobraževanja),
 - varne hiše za starejše žrtve nasilja,
 - telesvetovanje, pomoč, klicni centri,
 - medgeneracijska središča, centri,
 - nastanitve v drugih (oskrbovalnih) družinah,
 - oskrbovana stanovanja,
 - kombinacija oskrbovanih stanovanj, oskrbe na daljavo in socialno-zdravstvenih delavk v krajevni skupnosti (četrti),
 - sobivanje več starih ljudi ali medgeneracijsko sobivanje,
 - začasne namestitve, tudi rehabilitacija (npr. po možganski kapi, operacijah, zlomih idr.),
 - razvoj skupnostnih projektov pomoči starim ljudem,
 - razvoj projektov krepitve vzajemne pomoči (vrstniške in medgeneracijske),
 - vzpostavljanje oskrbovalnih zadrug,
 - krepitev neformalne pomoči.
2. Spremembe v obstoječem institucionalnem varstvu
 - sistem 5 % vključenosti starejših od 65 let v institucionalno varstvo (mora-torij na gradnjo domov in na povečevanje kapacitet, da ne presežemo tega deleža),
 - spodbujati domove za stare v oblikovanje gerontoloških centrov, ki zagotavljajo celostno oskrbo za stare ljudi na določenem lokalnem območju (poleg institucionalne oskrbe tudi razvoj že prej omenjenih oblik skupnostne oskrbe s pridruženimi oblikami izobraževanja in usposabljanja neformalnih oskrbovalcev za oskrbo starih ljudi in z razbremenjevalnimi oblikami za oskrbovalce); pri tem oskrbovanje starih ljudi, ki živijo v domačem okolju, ne sme potekati le kot priprava na kasnejšo oskrbo v instituciji,

- preoblikovanje bolniških oddelkov, ki zagotavljajo oskrbo več kot 20 ljudem, v gospodinjске enote, v katerih živi manjše število stanovalcev (npr. do 10) po zgledu bivalnih enot nekaterih domov in sočasno dosledno in radikalno omogočanje personalizacije življenjskega prostora in storitev v domu, omogočanje storitve za stanovalce tudi zunaj ustanove (spremstvo pri izhodih, vključevanje v dejavnosti zunaj doma itd.),
- razvoj oskrbe za specifične skupine starih ljudi (za ljudi z demenco, za umirajoče) v instituciji in izven nje (npr. kot mobilne službe na terenu),
- usmerjenost domov v oskrbo starejših nad 65 let (moratorij na sprejeme mlajših od 65 let),
- spodbujanje alternativnih in samoraslih načinov nastanitve za stare (sobivanje, oskrbovalne zadruge, medgeneracijske skupnosti).

V obeh potekih dezinstitutionalizacije igra medgeneracijsko sodelovanje ključno vlogo. V razvoju skupnostne oskrbe se poraja bodisi v novih oblikah sožitja med starimi ljudmi samimi ali kot zagotavljanje dostojnega življenja starim ljudem v domačem okolju. Slednje je vodilo sprememb tudi v institucionalnem okolju, predstavljenih v drugem poteku dezinstitutionalizacije.

EPILOG

Ustvarjanje družbe, ki temelji na medgeneracijski solidarnosti, razumemo kot priložnost za ustvarjanje drugačnih razmer sožitja med ljudmi, kot so veljale doslej. Pri tem je vloga dolgotrajne oskrbe izrednega pomena. Medgeneracijska solidarnost predstavlja spodbudo za ravnanje, ki ne temelji na spodbujanju stratifikacije družbe na skupine ljudi različnih starosti.

V dolgotrajni oskrbi razumemo in spoštujemo razlike med generacijami, vendar tudi iščemo načine, kako predstavniki različnih generacij lahko živijo v skupnem sožitju, medsebojnem sodelovanju, si med seboj izmenjujejo različne oblike pomoči in podpore in so drug do drugega solidarni. Prikazovanje zastrašujočih demografskih sprememb in opozarjanje zgolj na staranje prebivalstva služi marginaliziranju starih ljudi in zmanjševanju njihove družbene vloge.

Stari ljudje, pahnjeni na rob družbe zgolj zaradi starosti, brez moči brezupno čakajo na pomoč srednje generacije. Ta generacija pa se tako kot mlada starosti in staranja boji. Postarati se danes ne želi nihče. Mar ni podaljševanje starosti dosežek civilizacije, v kateri živimo, katere del smo? Namesto da bi se starosti veselili, se je bojimo, in to veliko bolj kot ozonske luknje in segrevanja planeta. Bojimo se tudi starih ljudi. Starostno fobijo je treba preseči in ravnanje, ki spodbuja medgeneracijsko solidarnost, je dober odgovor za preseganje teh

tegot. Tovrstna solidarnost lahko okrepi zavedanje, da je staranje proces, ki je skupen vsem ljudem in brez katerega je naše življenje nesmiselno, predvsem pa nepopolno in siromašno. Dolgotrajna oskrba pa lahko v trenutnih razmerah pokaže, kako medgeneracijsko solidarnost lahko spodbudimo in okrepimo.